

อย่างไร
มหาวิทยาลัยจะเป็นหัวใจจักรทางปัญญา
พาชาติออกจากวิกฤต

ประเวศ วะสี

ทำอย่างไร

มหาวิทยาลัยจะเป็นหัวใจจักรทางปัญญา

พาชาติออกจากวิกฤต

ประเทศ รัสเซีย

จัดพิมพ์โดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.)
คณะกรรมการส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนแห่งชาติ
มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.)

พิมพ์ครั้งที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๕๒ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

ปก ศรีธัญ ภิญญรัตน์

รูปเล่ม วัฒนสินธุ์ สุวรรตานนท์

พิมพ์ที่ บริษัท ที คิว พี จำกัด

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.)

๔๗๔ อาคาร เอส. เอ็ม. ทาวเวอร์ ถนนพหลโยธิน

แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐

โทรศัพท์ ๐๒-๒๕๔๘-๐๕๐๐ โทรสาร ๐๒-๒๕๔๘-๐๕๐๑

www.thaihealth.or.th

“
ถ้า **หนึ่งมหาวิทยาลัย**
ทำงานกับ**หนึ่งจังหวัด**
จะเห็นขอบเขต
และปริมาณงานที่ชัดเจนขึ้น
”

๑. สภาวะวิกฤตสุดๆ และการไม่มีทางออก

ในเวลา ๑๐๐ กว่าปีนับตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา ประเทศไทยได้พยายามพัฒนาหลายด้านด้วยกัน ทั้งความทันสมัย ปฏิรูปการศึกษา (ร.๕) สร้างทุนทางวัฒนธรรม (ร.๖) ปฏิรูปการเมืองการปกครอง (ตั้งแต่สมัยร.๗) พัฒนาเศรษฐกิจใหม่ (ยุคสฤษดิ์) เวลา ๑๐๐ กว่าปีก็นับว่าไม่มากในการที่สังคมโบราณสังคมหนึ่ง ต้องโผล่มาเผชิญกับกระแสโลกอันใหญ่โตรุนแรง และรวดเร็ว ที่เราไม่คุ้นเคยไม่มีความชำนาญ ในขณะที่เรายังไม่สามารถจัดระบบภายในของเราให้สมดุลและมีประสิทธิภาพ กระแสอารยธรรมทุนนิยมโลกก็โถมถั่งเข้ามาอย่างรุนแรง ชนิดที่ประเทศไทยตั้งตัวไม่ติดทำให้เกิดวิกฤตการณ์อย่างรุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ของชนชาตินี้ อาจเรียกว่าเป็นมหาวิกฤตการณ์สยาม เพราะประกอบด้วยวิกฤตการณ์หลายกระแสมาบรรจบกันพอดี อย่างน้อยดังต่อไปนี้ คือ

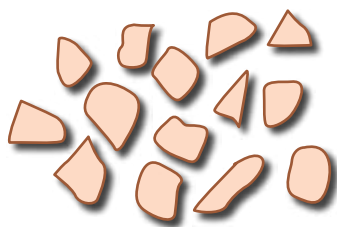
- (๑) วิกฤตเศรษฐกิจ
- (๒) วิกฤตสังคม
- (๓) วิกฤตสิ่งแวดล้อม
- (๔) วิกฤตการเมือง
- (๕) วิกฤตกลไกของรัฐล้มเหลว
- (๖) วิกฤตทางปัญญา ที่ไม่รู้จะทำอย่างไรกับวิกฤตการณ์ทั้งหมดที่กล่าวมา

เรื่องเศรษฐกิจคงจะแก้ความยากจนไม่ได้ เพราะระบบเศรษฐกิจแบบปัจจุบันทำให้ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยห่างมากขึ้น อันนำไปสู่ปัญหาทางสังคม สิ่งแวดล้อม และการเมือง อย่างแก้ไขไม่ได้ ความยุติธรรมทางสังคมเป็นเรื่องใหญ่ที่สุดที่แก้ไขไม่ได้ และเป็นที่มาของปัญหาทั้งหลายทั้งปวง ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากการพัฒนาแบบบริโภคนิยม ทุนนิยม เมื่อแนวทางการพัฒนายังปรับไม่ได้ก็แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ได้ เรื่องทางการเมืองนั้น แม้มีความพยายามที่จะสร้างระบอบประชาธิปไตยมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๗๕ ประชาธิปไตยโดยสาระก็ไม่เกิดมีแต่รูปแบบ และกลายเป็นการเมืองน้ำเน่าที่คอร์รัปต์ ขาดคุณภาพและประสิทธิภาพ พร้อมทั้งก่อให้เกิดความแตกแยกอย่างน่ากลัว ที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งรุนแรงเรื้อรัง กลไกของรัฐก็ล้มเหลวไม่สามารถแก้ความยากจน ความยุติธรรมในสังคม การทำลายสิ่งแวดล้อม รวมทั้งไม่สามารถแก้ความรุนแรงที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และที่อื่นๆ ด้วยระบบการศึกษาอย่างที่เรามี ซึ่งไม่ทำให้เกิดความเข้มแข็งทางปัญญา เราจึงมีวิกฤตการณ์ทางปัญญา ไม่เข้าใจความซับซ้อนและการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ไม่สามารถหาทางออกจากวิกฤตการณ์ได้ นับว่าเป็นยุคมืดทางปัญญา ในความมืดต้องการแสงสว่างที่จะทำให้เราเดินออกจากวังวนของความไม่รู้

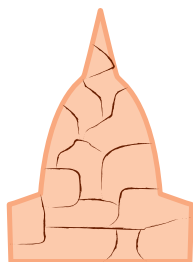
ในสภาพอย่างนี้ มหาวิทยาลัยจะเป็นหัวรถจักรทางปัญญาที่จะพาชาติออกจากวิกฤตได้อย่างไร

๒. ถ้ามหาวิทยาลัย จะเป็นปัญญาของแผ่นดิน ต้องสามารถมองภาพใหญ่

ที่ผ่านมามหาวิทยาลัยเอาวิชา (disciplines) เป็นตัวตั้ง วิชามีความ
จำเป็นและต้องเข้มแข็งกว่าเดิม แต่การเอาวิชาเป็นตัวตั้งอย่างเดียวทำให้
เห็นแต่ภาพย่อยเป็นส่วนๆ ตามสาขาวิชา เหมือนเห็นแต่ละชิ้นๆ ของจิ๊กซอว์
โดยไม่เห็นและรู้ความหมายของภาพรวม ไม่รู้ว่าภาพรวมเป็นพระพุทธรูป หรือ
พระเจดีย์ หรือช้าง หรือหมี หรือสิงห์โต มันกำลังทำอะไร และจะไปทางไหน

(ก) การเห็นเฉพาะชิ้นของจิ๊กซอว์
ไม่เห็นและรู้ความหมายของภาพรวม

(ข) การเห็นภาพรวม
ทำให้รู้ความหมาย

รูปที่ ๑ การเห็นเฉพาะส่วนกับการเห็นทั้งหมด

การรู้ความรู้นั้นหมายถึงรู้เป็นเรื่องๆ แบบรู้ตามสาขาวิชา **แต่ปัญญานั้น
หมายถึงรู้ทั้งหมด**

การที่มหาวิทยาลัยจะเป็นปัญญาของแผ่นดินหรือปัญญาของประเทศ
ได้ นอกเหนือไปจากความรู้แล้ว ต้องไปให้ถึงปัญญา นั่นคือมองและเห็น
ภาพใหญ่

๓. เรื่องใหญ่ที่สุด ของมนุษยชาติคืออะไร

ขณะนี้มนุษย์วิกฤตหมดทั้งโลกอย่างไม่มีทางออก ทั้งทางเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ และการเมือง ดังที่มีความขัดแย้ง ความรุนแรงและสงคราม สภาวะโลกร้อน โดยสรุปเรื่องใหญ่ที่สุดของมนุษยชาติคือการขาดการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม เพราะมนุษย์มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหากำไรสูงสุดของแต่ละคน แต่ละองค์กร ไม่ใช่มุ่งที่การอยู่ร่วมกัน (Living together) ในอนาคตมนุษย์ไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากปรับตัววัตถุประสงค์จากทำตามความต้องการเฉพาะตัวไปสู่การอยู่ร่วมกันด้วยสันติ คานติสุขหมายถึงการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม ทุกๆ ระดับ ทั้งระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับโลก

๔. มหาวิทยาลัย กับ การตั้งโจทย์ใหญ่

นอกเหนือไปจากโจทย์ย่อยๆ ตามสาขาวิชาหรือความถนัดของผู้วิจัย ถ้ามหาวิทยาลัยจะเป็นปัญญาของแผ่นดินได้ จะต้องสามารถมองภาพใหญ่ และตั้งโจทย์ใหญ่ได้

ประเทศไทยประเทศหนึ่งย่อมมีทรัพยากรหรือทุนประเภทต่างๆ อยู่จำนวนหนึ่ง มากบ้างน้อยบ้าง และสุดท้ายความสามารถของประเทศจะมองเห็นและนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศได้มากน้อยเพียงใด ความมุ่งหมายสูงสุดของการพัฒนาประเทศคือการมีคานติสุข คือการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ ตามนัยนี้ สำหรับประเทศไทย สมมติฐานและโจทย์ใหญ่น่าจะเป็นดังต่อไปนี้

สมมติฐาน ประเทศไทยมีทรัพยากรต่างๆ มหาศาล เกินพอที่จะสร้างคานติสุขได้ ถ้ามีการจัดการใช้ทรัพยากรอย่างถูกต้องเหมาะสม

โจทย์ใหญ่ ประเทศไทยจะใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ สร้างประเทศไทยที่คานติสุขได้อย่างไร

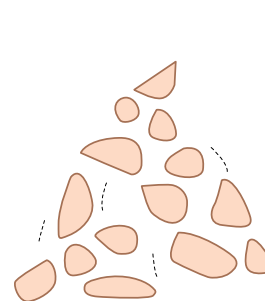
การจะตอบโจทย์นี้ ต้องเข้าใจโครงสร้างและระบบที่ทำให้ประเทศมีคานติสุข

๕. โครงสร้าง และ ระบบแห่งศานติสุข

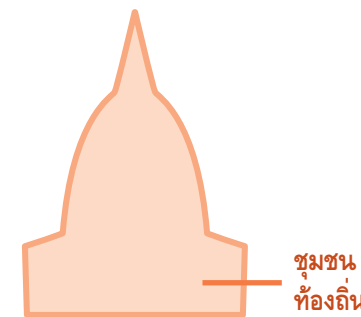
ที่ผ่านมา การที่มหาวิทยาลัยไม่สามารถเป็นพลังทางปัญญาได้จริงๆ เพราะสนใจเฉพาะเรื่องเป็นเรื่องๆ ถ้าไม่เข้าใจโครงสร้างและระบบ ก็ไม่สามารถขับเคลื่อนเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ได้ ทั้งๆ ที่เป็นชุดความรู้ที่ใหญ่ที่สุด แต่มหาวิทยาลัยมีส่วนในการพัฒนานโยบายสาธารณะน้อยมาก ปล่อย่อยให้การกำหนดนโยบายสาธารณะเป็นเรื่องของคนที่มีผลประโยชน์แอบแฝง มีความรู้่น้อย มีความเห็นแก่ส่วนรวมน้อย ประเทศจึงเสียหายมากจนวิกฤตอยู่เช่นทุกวันนี้

มีการพูดกันอยู่ในหมู่ผู้รู้ว่ ปัญหาต่างๆ ในประเทศของเราเป็น **“ปัญหาเชิงโครงสร้าง”** ไม่ใช่เรื่องดีชั่วของปัจเจกชนเท่านั้น **“ความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง”** ทำให้เกิดความรุนแรงและแก้ไขได้ยากกว่าความขัดแย้งเชิงบุคคลมาก ถ้ามหาวิทยาลัยไม่สนใจโครงสร้างที่ทำให้ขาดศานติสุข มหาวิทยาลัยก็คงจะไม่สามารถตอบโจทย์ใหญ่ได้

อุปมาที่เข้าใจได้ง่าย คือ พระเจดีย์ (รูปที่ ๒) พระเจดีย์ต้องสร้างจากฐาน ไม่สามารถสร้างได้จากยอด เพราะจะพังลงๆ ฉันทิใด สังคมก็เช่นเดียวกัน

(ก) การสร้างพระเจดีย์
จากยอดมีแต่จะพังลงๆ

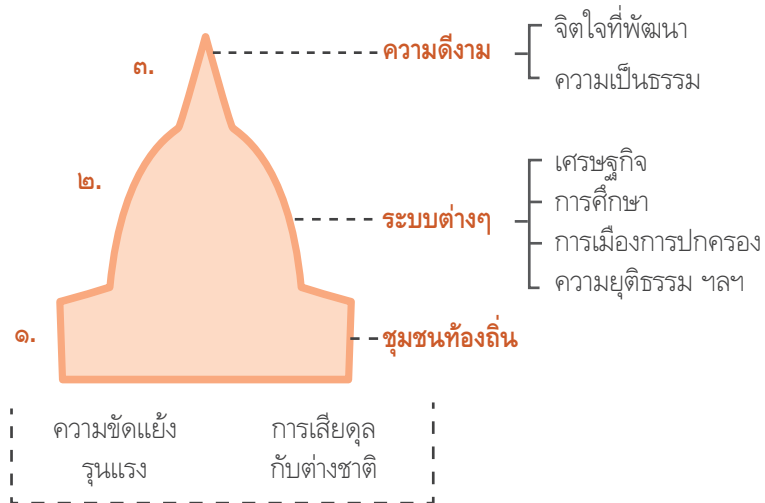

(ข) ฐานของสังคมคือชุมชนท้องถิ่น

**รูปที่ ๒ ประเทศไทยพยายามพัฒนาจากยอด
โดยทอดทิ้งฐาน หรือทำลายฐาน คือ ชุมชนท้องถิ่น จึงวิกฤต**

ที่แล้วมาประเทศไทยพยายามสร้างพระเจดีย์จากยอด โดยทอดทิ้งและทำลายฐาน คือชุมชนท้องถิ่น จึงพังลงๆ จนวิกฤตอย่างทุกวันนี้ ถ้าฐานของสังคมแข็งแรงก็จะรองรับสังคมทั้งหมดให้มั่นคงและยั่งยืน

รูปที่ ๓ โครงสร้างและระบบ
ที่จะนำไปสู่สถานที่ดีและความยั่งยืน

๔. ระบบภูมิคุ้มกัน

ซึ่งประกอบด้วย

- (๑) ฐานของพระเจดีย์ = ชุมชนท้องถิ่น
- (๒) องค์พระเจดีย์ = ระบบต่างๆ ซึ่งต้องเชื่อมกับฐานและยอด
- (๓) ยอดพระเจดีย์ = ความดีงามต่างๆ เช่น จิตใจที่พัฒนา สุนทรียธรรม ความเป็นธรรม
- (๔) ระบบภูมิคุ้มกัน เช่น จากความขัดแย้งรุนแรง จากการเสียดุลกับต่างชาติ

ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็งอย่างบูรณาการทั้งทาง

เศรษฐกิจ - จิตใจ - สังคม - วัฒนธรรม - สิ่งแวดล้อม - สุขภาพ - การศึกษา - ประชาธิปไตย จะเป็นฐานให้สังคมทั้งหมดมั่นคงและยั่งยืน

ระบบต่างๆ เช่น ระบบเศรษฐกิจ การศึกษา สุขภาพ ความยุติธรรม

การเมืองการปกครอง การสื่อสาร ฯลฯ ต้องเชื่อมโยงกับฐานอย่างเกื้อกูลกัน และเชื่อมโยงกับยอดคือความถูกต้องเป็นธรรม ไม่ใช่ต่างคนต่างไป เปะปะ ไม่เชื่อมกับฐาน ไม่เชื่อมกับยอด เช่นทุกวันนี้

ความถูกต้องเป็นธรรม เป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะถ้าขาดความถูกต้อง

ต้องเป็นธรรมจะเกิดความขัดแย้งและความรุนแรง ประเทศไทยยังขาดความเป็นธรรมทุกด้าน

ระบบภูมิคุ้มกัน ระบบใดระบบหนึ่งอาจถูกทำลาย เพราะปัจจัยจาก

ภายในและปัจจัยจากภายนอก จึงต้องมีระบบภูมิคุ้มกัน ตัวอย่างจากภายใน ก็เช่น ความล่มสลายของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร ภัยพิบัติ ความขัดแย้งรุนแรงจนเกิดมีคดียุติ ตัวอย่างจากภายนอก เช่น การรุกรานจากต่างชาติ ทั้งแบบโจ่งแจ้งและแบบซ่อนเร้น การเสียดุลทางธุรกิจ การเงิน สงคราม

จากโครงสร้างและระบบดังกล่าว จะมีโจทย์ใหญ่ๆ สำหรับ

มหาวิทยาลัยจำนวนมาก

๖. โจทย์วิจัยใหญ่ๆ สำหรับมหาวิทยาลัย

ตามโครงสร้างและระบบเพื่อสถานศึกษาและความยั่งยืน ดังกล่าวในข้อ ๕ ข้างต้น มีโจทย์วิจัยใหญ่ๆ ๔ กลุ่ม ตามโครงสร้างนั้น และอีกหนึ่งกลุ่มคือ เรื่องการเรียนรู้

(๑) มหาวิทยาลัยกับความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น

มีตัวอย่างของชุมชนเข้มแข็งและท้องถิ่นเข้มแข็งที่มีพัฒนาอย่างบูรณาการ ๘ ด้าน ทั้งเศรษฐกิจ - จิตใจ - สังคม - วัฒนธรรม - สิ่งแวดล้อม - สุขภาพ - การศึกษา - ประชาธิปไตย พร้อมกันไป เกิดสังคมสถานศึกษาทุกระดับ หมู่บ้านและระดับตำบล อันเกิดจากกระบวนการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำของคนในพื้นที่ มีความเป็นไปได้สูงที่สังคมสถานศึกษาทุกระดับหมู่บ้านและระดับตำบลจะขยายไปทั่วประเทศทั้ง ๗๖,๐๐๐ หมู่บ้าน ๗,๖๐๐ ตำบล โดยประมาณ ซึ่งจะเท่ากับว่าฐานของประเทศเข้มแข็งและมีสถานศึกษา

โจทย์คือมหาวิทยาลัยจะช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งได้อย่างไร มหาวิทยาลัยมีสิ่งที่ชุมชนท้องถิ่นไม่มี เช่น ความรู้ ความสามารถในการทำวิจัย วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศักยภาพในการสังเคราะห์ประเด็นทางนโยบายที่เกิดจากการปฏิบัติและโยงไปสู่องค์กรทางนโยบายข้างบน

ฉะนั้น หากมหาวิทยาลัยทำงานร่วมกับชุมชนท้องถิ่น นอกจากชุมชนท้องถิ่นจะเข้มแข็งและเกิดสถานศึกษาที่ดีขึ้นแล้ว มหาวิทยาลัยก็จะเข้าใจรากเหง้าของสังคมไทย ทำให้มหาวิทยาลัยสามารถเป็นปัญญาของแผ่นดินที่ดีขึ้น และจะเป็นจุดเปลี่ยนการศึกษาไทย

ถ้าหนึ่งมหาวิทยาลัยทำงานกับหนึ่งจังหวัด จะเห็นขอบเขตและปริมาณงานที่ชัดเจนขึ้น จังหวัดหนึ่งๆ โดยเฉลี่ยมี ๑๐ อำเภอ ๑๐๐ ตำบล ๑,๐๐๐ หมู่บ้าน ซึ่งไม่มากเกินไปกำลังของมหาวิทยาลัยหนึ่งๆ นอกจากนั้นในจังหวัดมีโครงสร้างและทรัพยากรต่างๆ มากมาย สามารถรวบรวมกันทำงานพัฒนาจังหวัดอย่างเบ็ดเสร็จ (Total Provincial Development) ทุกด้านและทุกพื้นที่ สร้างจังหวัดทั้งจังหวัดให้เป็นจังหวัดสถานศึกษาหรือจังหวัดน่าอยู่ โดยมีผู้ยากนัก มหาวิทยาลัยควรมีรายได้จากท้องถิ่นและจังหวัดเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

(๒) มหาวิทยาลัยกับการวิจัยระบบและนโยบาย

วิธีมองภาพใหญ่อย่างหนึ่งคือการมองระบบ แทนที่จะเห็นเฉพาะส่วน ทำนองเดียวกับว่าถ้าเราเห็นเฉพาะล้อ เฉพาะเพลาก็ไม่เห็นรถทั้งคัน ถ้าไม่เข้าใจระบบก็ไม่สามารถเสนอแนะนโยบายได้ บ้านเมืองมีนโยบายผิดๆ ที่กำหนดโดยคนมีความรู้น้อยแต่ผลประโยชน์มาก ซึ่งก่อความเสียหายเหลือคณานับ มหาวิทยาลัยจึงควรวิจัยนโยบายสาธารณะ จะเข้าใจประเด็นนโยบายอะไรก็ต้องเข้าใจระบบนั้นๆ มหาวิทยาลัยจึงควรวิจัยระบบต่างๆ เช่น ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา ระบบสุขภาพ ระบบความยุติธรรม ระบบการสื่อสาร ระบบการคมนาคม ระบบพลังงาน ระบบทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบการเมืองการปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างระบบต่างๆ เหล่านี้ และโดยคำนึงถึงว่าระบบต่างๆ เหล่านี้ ได้เชื่อมโยงกับฐานพระเจดีย์คือชุมชนท้องถิ่น กับยอดพระเจดีย์คือความถูกต้องเป็นธรรม เชิงเกือกุลกันมากน้อยเพียงใด

นอกจากระบบใหญ่ๆ แล้วยังมีระบบย่อยๆ ลงมาอีกมากมาย ระบบต่างๆ โดยมากมีความซับซ้อนเกินกว่าที่สาธารณะจะเข้าใจได้ เมื่อสาธารณะไม่เข้าใจ ก็ไม่สามารถจับต้องและขับเคลื่อนไปสู่ความถูกต้องได้ ระบบที่ซับซ้อนที่ซ่อนความไม่ถูกต้องไว้ทำร้ายประชาชน โดยที่สาธารณะชนไม่มีทางทำอะไรได้เลย เป็นหน้าที่ของมหาวิทยาลัยที่จะต้องวิจัยคลี่ความซับซ้อนของระบบออกมาให้เข้าใจได้ง่าย สาธารณะจะได้เข้ามาขับเคลื่อนไปสู่ความถูกต้องตามครรลองประชาธิปไตย ประชาธิปไตยจะนำไปสู่ความถูกต้องเป็นธรรมได้ ต้องอาศัยการวิจัยระบบและนโยบายโดยมหาวิทยาลัย

(๓) มหาวิทยาลัยกับการวิจัยเรื่องความถูกต้องดีงามต่างๆ (ยอดพระเจดีย์)

บ้านเมืองที่จะมีสันติสุขต้องมีความถูกต้องดีงามต่างๆ เช่น การมีจิตสำนึกสูง มีจิตใจที่พัฒนา มีสุนทรียธรรม มีความเป็นธรรม ตรงนี้เป็นส่วนยอดของพระเจดีย์ของการพัฒนา ทำให้พระเจดีย์เปล่งปลั่งงดงาม พระเจดีย์ยอดด้นไม่งาม ฉนใด สังคมก็เช่นเดียวกัน จะเป็นสังคมยอดด้นไม่ได้ ที่จริงไม่ใช่ยอดด้นเฉยๆ สังคมที่ปราศจากความถูกต้องดีงามจะวิฤตและเสื่อมสลาย

มหาวิทยาลัยควรจะมาดูอย่างจริงจังว่าจะทำอะไร สังคมจะมีจิตสำนึกใหม่อันเป็นจิตสำนึกใหญ่และดีงาม ซึ่งน่าจะเป็นเรื่องใหญ่ที่สุดที่ช่วยให้สังคมมีพลังก้าวข้ามวิฤตการณ์ปัจจุบัน ควรจะศึกษาว่าทำอะไร ทรัพยากรทางศาสนาอันมหาศาลจะเป็นพลังของการพัฒนาจิตใจและสังคม ทำอย่างไรจิตตปัญญาศึกษาจะเข้าไปเป็นหัวใจของการศึกษาทุกประเภททุกระดับ ทำอย่างไรสุนทรียธรรมทุกด้านจะซึมซาบไปในทุกอนุของสังคม

เรื่องความเป็นธรรมเป็นเรื่องใหญ่ที่สุดของมนุษย์ ทุกๆ ระดับ ทั้งระดับครอบครัว ระดับชุมชน ในองค์กร ระดับประเทศ และระดับโลก ถ้ามีความเป็นธรรมก็มีความสุข ความสงบ ผู้คนจะรักกันมาก และรักส่วนรวม การขาดความเป็นธรรมนำไปสู่ความขัดแย้ง ระเบิดสาย และความรุนแรง

สังคมไทยขาดความเป็นธรรมทุกด้าน

ทั้งด้านเศรษฐกิจ กฎหมาย สังคม การเมือง ถ้าเอามิติของความเป็นธรรมเข้าไปจับก็จะเห็นการขาดความเป็นธรรมอยู่ทั่วไป เช่น ลูกคนจนก็ยังตายมากกว่าลูกคนรวยตั้ง ๓ เท่า คนจนจะตายจากอุบัติเหตุและอื่นๆ มากกว่า เรียกว่าตายอย่างไม่เป็นธรรมก็ได้ มีผู้เรียกความป่วยและความตายจากความยากจนและความอยุติธรรมว่า **“ความรุนแรงอย่างเงียบ”** (Silent violence) ซึ่งรุนแรงมากกว่าความรุนแรงอย่างโจ่งแจ้งเสียอีก

อีกๆ แล้วต้นตอของการขาดความเป็นธรรมอยู่ที่การขาดศีลธรรมพื้นฐานทางสังคม **ศีลธรรมพื้นฐานทางสังคมคือการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน** ถ้าขาดศีลธรรมพื้นฐานนี้แล้ว สิ่งดีๆ ทั้งปวงก็เกิดขึ้นได้ยาก เช่น ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน ความเป็นธรรม

การขาดความเป็นธรรมในสังคมจึงเป็นเรื่องที่ฝังลึกอยู่ในจิตสำนึก วิถีคิด และโครงสร้างของประเทศ เป็นเรื่องที่ยากจะแก้ได้แต่เข้าใจยากและแก้ไขยาก มหาวิทยาลัยทุกมหาวิทยาลัยจึงควรวิจัยเรื่องความเป็นธรรม ศีลธรรม ชั่วช้อนออกมาให้สาธารณะเข้าใจได้ จะได้สามารถขับเคลื่อนสร้างความเป็นธรรมให้ได้ แม้จะยากเพียงใด เพราะหากขาดความเป็นธรรม บ้านเมืองจะระส่ำระสายเรื่อยไป ไม่มีสันติสุข

(๔) มหาวิทยาลัยกับการวิจัยระบบภูมิคุ้มกันของประเทศ

(ก) การวิจัยเพื่อสร้างสันติภาพ

ระบบร่างกาย อาจมีภัยอันตรายที่ก่อตัวขึ้นภายในเช่นมะเร็ง หรือที่มาจากภายนอกเช่นเชื้อโรค ร่างกายต้องมีระบบภูมิคุ้มกันจากภัยอันตรายเหล่านี้ ฉะนั้น สังคมก็เช่นเดียวกัน ที่ภัยอันตรายอาจก่อตัวขึ้นจากภายในหรือมาจากภายนอก ความขัดแย้งจนนำไปสู่ความรุนแรง เป็นภัยอันตรายที่เกิดขึ้นได้ในสังคมไม่ว่าในยุคใดๆ ความขัดแย้งทางการเมืองหรือทางศาสนา สามารถนำไปสู่ความรุนแรงได้มากๆ ประเทศจะต้องมีสมรรถนะในการป้องกันความรุนแรง ในการแก้ความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ในการทำความจริงให้ปรากฏเพื่อการคืนดี อย่างความขัดแย้งในปัจจุบันมีการกล่าวหากันด้วยข้อหาจรรยาบรรณมากมาย ตั้งแต่โคตรโกง ร่วมมือกับต่างชาติเพื่อสุขภาพการของประเทศ ฆาตกรรม ฯลฯ ถ้าไม่รู้ว่าความจริงคืออะไร ผู้คนก็จะทะเลาะกันเรื่อยไปหรือถึงฆ่ากันตาย มหาวิทยาลัยจึงน่าจะสามารถวิจัยเพื่อทำความจริงให้ปรากฏ และมีสมรรถนะในการคลี่คลายความขัดแย้งด้วยสันติวิธี หากมหาวิทยาลัยวิจัยจนรอบรู้เรื่องสันติภาพก็จะสามารถมีส่วนสร้างสันติภาพทั้งในประเทศและในโลก การขาดสันติภาพเป็นปัญหาใหญ่ของมนุษยชาติ แล้วมหาวิทยาลัยจะไม่วิจัยเรื่องสันติภาพได้อย่างไร

(ข) การวิจัยยุทธศาสตร์ชาติ

ประเทศของเราตั้งอยู่ท่ามกลางโลกที่เข้ามาเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด สลับซับซ้อนและเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีผลกระทบต่อกันทั้งโดยตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ หรือจงใจรุกรานกันในด้านต่างๆ ทั้งทางการเมือง การเงิน เทคโนโลยี การแข่งขันทรัพยากรทางกฎหมาย และทางทหาร เป็นต้น ถ้าประเทศใดประเทศหนึ่งไม่รู้เท่าทัน ก็อาจเสียดุลยภาพจนล่มสลายได้ ประเทศไทยจึงต้องวิจัยให้รู้เท่าทันสถานการณ์ทั้งหลายทั้งภายในและภายนอก เพื่อวาง position ของประเทศและดำเนินยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมให้เราสามารถดำรงดุลยภาพกับโลก เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนของประเทศของเราเอง ที่ผ่านมามีคนเรียกว่ามหาวิทยาลัยเกือบจะไม่ได้วิจัยยุทธศาสตร์ชาติเลย ถ้ายังเป็นอย่างเดิมต่อไปไม่น่าจะเป็นคุณต่อความมั่นคงและความยั่งยืนของประเทศ

การวิจัยระบบภูมิคุ้มกันของประเทศยังมีอื่นๆ อีก ขอยกตัวอย่างเพียง ๒ เรื่องข้างต้น

(๕) มหาวิทยาลัยกับการวิจัยและพัฒนาระบบการเรียนรู้

การเรียนรู้ที่ดีเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการพัฒนาชีวิตและสังคม ขณะนี้ต้องถือว่าเรายังไม่มีการเรียนรู้ที่ดี ทั้งในสถานศึกษาทุกระดับรวมทั้งในมหาวิทยาลัย และนอกสถานศึกษา

มหาวิทยาลัยควรจะพยายามตอบโจทย์ว่าการเรียนรู้ที่ดีที่สุดของมนุษย์คืออะไร โดยศึกษาค้นคว้าจากทั่วโลก จากทั้งอดีต ปัจจุบัน และที่กำลังจะเป็นไปในอนาคต แล้วมาดูว่าระบบการเรียนรู้ของเราทั้งหมดขณะนี้เป็นอย่างไร จะแก้ไขปรับปรุงอย่างไรให้ได้โดยรวดเร็ว ให้พลังของการเรียนรู้ที่ดีของคนไทยทั้งชาติ เป็นพลังที่คนไทยสามารถใช้พัฒนาชีวิตและสังคมไปสู่การเป็นชีวิตที่เจริญและสังคมที่เจริญหรือประเทศไทยที่มีศานติสุข

ที่จริงเรื่องของการสร้างปัญญาเพื่อพาชาติออกจากวิกฤตที่กล่าวมาทั้งหมด ต้องอาศัยการเรียนรู้ที่ดีของคนไทยทั้งชาติเป็นเครื่องมือ มหาวิทยาลัยจึงควรทุ่มเทวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้อย่างจริงจัง

๗. การปรับตัวของมหาวิทยาลัย และการสนับสนุน

ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นเป็นตัวอย่างของการมองภาพใหญ่และตั้ง
โจทย์ใหญ่ ซึ่งถ้าทำได้ก็จะทำให้มหาวิทยาลัยเป็นหัวรถจักรทางปัญญา พาชาติ
ออกจากวิกฤตได้ แต่ก็เป็นเรื่องยากและมหาวิทยาลัยไม่คุ้นเคย ซึ่งก็ต้องนำ
เห็นใจ เพราะอะไรเป็นอย่างไร ก็เพราะมีเหตุปัจจัยให้เป็นอย่างนั้น แต่ขณะนี้
ประเทศก็วิกฤตหนักจนสุดทางไปแบบเดิมแล้ว จำเป็นต้องมีมุมมองใหม่ ที่ไป
พ้นมายาคติเก่าๆ ให้ชาติของเรามีพลังหลุดตัวออกจากวิกฤต ใช้ศักยภาพทั้ง
เก่าและใหม่สร้างประเทศไทยที่คนดีสุขใจให้ได้

ทุกฝ่ายต้องช่วยและสนับสนุนให้มหาวิทยาลัยปรับตัว เผชิญกับความ
ท้าทายใหญ่ได้ ซึ่งอาจมีเรื่องต้องทำดังต่อไปนี้

(๑) ปรับการมองและวิธีคิด เดิมมหาวิทยาลัยมีมุมมองภายในโดยเอา
สาขาวิชาเป็นตัวตั้งอย่างเดียว ทำให้ไม่เห็นปัญหาและความต้องการทางสังคม
ที่มหาวิทยาลัยมีศักยภาพที่จะสนองตอบได้มาก ฉะนั้น นอกจากมุมมองทาง
วิชาการซึ่งก็ยังคงคงไว้ มหาวิทยาลัยน่าจะต้องปรับการมองจากสังคมเข้า
มายังมหาวิทยาลัยด้วย ซึ่งจะช่วยให้ปรับวิธีคิด

(๒) สนับสนุนกลุ่มทำงานตามประเด็น คณาจารย์และนักวิชาการคือ
กำลังที่แท้จริงของมหาวิทยาลัย กำลังเหล่านี้สังกัดตามสาขาวิชา ถ้าจะตอบ
โจทย์ใหญ่ ต้องมีการรวมตัวของนักวิชาการตามประเด็น มหาวิทยาลัยควร
สนับสนุนกลุ่มทำงานตามประเด็น โดยข้ามสาขาวิชาและพรมแดนของคณะ
หรือสถาบัน ไม่เลือกตามสาขาวิชาแต่ตามฉันทะของบุคคล เช่นอาจารย์เคมี
อาจจะสนใจเรื่องชุมชนก็ได้ สภาคณาจารย์ นอกเหนือไปจากการทำงานเชิง
“สภา” ควรปรับตัวมา “ทำงาน” ส่งเสริมการรวมตัวของคณาจารย์ตามประเด็น
โครงสร้างตามสาขาวิชาการก็ยังมีอยู่ ซึ่งต้องถือว่าเป็นแนวดิ่ง แต่การมีการรวม
ตัวตามแนวราบเกิดขึ้นมาถักทอกับแนวดิ่งด้วย มหาวิทยาลัยจะมีพลังชีวิต
พลังสังคม และพลังปัญญา เพิ่มขึ้นมหาศาล ลองนึกภาพทุกมหาวิทยาลัยมี
กลุ่มวิชาการตามประเด็นอันหลากหลายที่เชื่อมโยงกันระหว่างมหาวิทยาลัย
และเชื่อมโยงกับองค์กรต่างๆ นอกมหาวิทยาลัย ทศนียภาพของโครงสร้างพลัง
ทางปัญญาอันมหึมาจะรุ่งอรุณขึ้นที่ขอบฟ้า มหาวิทยาลัยควรปรับวิธีการบ
ประมาณมาสนับสนุนการรวมกลุ่มวิชาการตามประเด็นเพิ่มขึ้นด้วย

(๓) สร้างระบบความก้าวหน้าทางวิชาการที่รองรับงานใหม่ๆ ความ
ก้าวหน้าทางวิชาการในมหาวิทยาลัยขณะนี้อยู่ที่งานตามสาขาวิชา ไม่เกื้อกูลให้
มีผู้อยากทำงานนอกเหนือไปจากตามสาขา ควรมีระบบความก้าวหน้าทาง
วิชาการที่เปิดกว้างเพื่อรองรับการทำงานตามโจทย์ใหม่หรือโจทย์ใหญ่ และอาจ
ตั้งสถาบันชนิดใหม่เพื่อเป็นเครื่องมือในการทำงาน

(๔) สร้างแรงจูงใจให้อาจารย์ทำงานวิจัย ขณะนี้แรงจูงใจของอาจารย์ไปอยู่ที่รับและตระเวนสอนมากๆ ตามความต้องการของตลาด ไม่ยากแต่รายได้ดี แต่ไม่ได้เป็นการสร้างความรู้ใหม่ ต้องเพิ่มแรงจูงใจในการวิจัยและมีการจัดระบบการศึกษาให้สร้างสรรค์มากกว่านี้

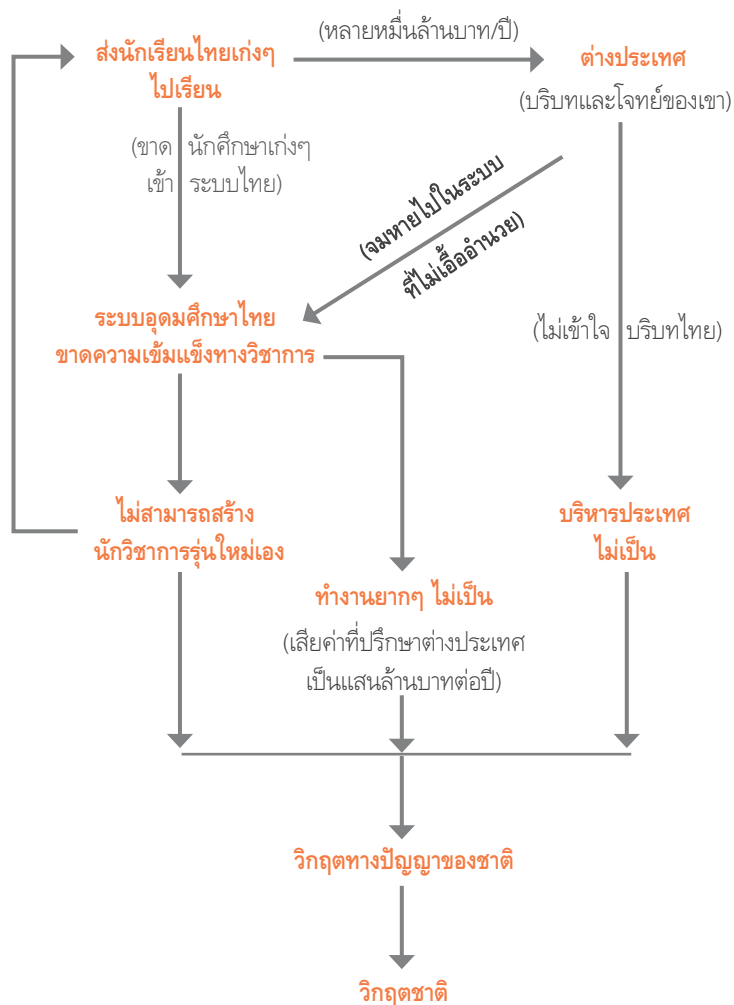
(๕) ปรับระบบการศึกษาให้สร้างสรรค์ ระบบการศึกษาขณะนี้ เป็นผลลบต่อเศรษฐกิจ สังคม และปัญญา กล่าวคือเป็นระบบที่ทั้งไม่สร้างคนที่ไม่ทำงานเป็นและไม่สร้างคนที่สร้างความรู้เป็น กำลังของอาจารย์เกือบทั้งหมดถูกทุ่มไปสอนคนที่ไม่ได้อยากเรียน แต่อยากได้ปริญญา สังคมไทยขาดคุณค่าและนิสัยในการทำงาน หรือดูถูกการทำงาน ระบบการศึกษาจึงสอนคนที่หยิ่ง โหย่ง ทำงานไม่เป็น ไม่อดทน ไม่รับผิดชอบ เสียหายต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ขณะเดียวกันบัณฑิตที่หยิ่งโหย่งเหล่านี้ ก็ไม่มีความสามารถทางวิชาการ ทำให้ประเทศอ่อนแอทางปัญญา

การจะปรับระบบการศึกษาต้องปรับค่านิยมในงาน (work value) ว่าการทำงานเป็นของดี เป็นของเกียรติ การเรียนรู้จากการปฏิบัติสำคัญกว่าการเรียนรู้โดยการท่องจำแต่ทำอะไรไม่เป็น ต้องเลิกวัฒนธรรม “รักดีห้ามจู้รักชั่วห้ามเสา” “ขอให้ได้เป็นเจ้าของคนไหน” “ขอให้ได้นั่งกินนอนกิน” การนั่งกินนอนกินนั้นไม่ดีเลย คนเราต้องทำงานแล้วมีกิน (Earning) จึงจะมีเกียรติ เยอรมัน ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา เขามีความเข้มแข็งเพราะเขามี work value สูง

เราควรเลิกการตีราคาเงินเดือนตามปริญญา แต่ตามความสามารถในการทำงาน จะได้ลดการคลังปริญญาแต่ทำงานไม่เป็น สร้างค่านิยมในการเรียนอาชีวศึกษาและวิทยาลัยชุมชน รวมทั้งสถานประกอบการต่างๆ เข้ามาเป็นแหล่งการศึกษาที่เน้นการทำงานเป็น คิดเป็น อยู่ร่วมกันเป็น และเปิดฟ้าสำหรับผู้อยากเรียนต่อในเรื่องใดๆ ก็ได้ ตามใจรัก ลดภาระอาจารย์ในการสอนคนที่ไม่อยากเรียนแต่อยากได้ปริญญาลง หันไปทุ่มเทกับการวิจัยได้มากขึ้น

(๖) ตัดวงจรรัยที่ทอนพลังระบบอุดมศึกษาและการวิจัยไทย การที่มหาวิทยาลัยจะเป็นหัวรถจักรทางปัญญาพาชาติออกจากวิกฤตได้ ต้องมีพลังมหาศาล แต่ระบบอุดมศึกษาและการวิจัยไทยตกอยู่ในวงจรทอนกำลัง ซึ่งต้องการการแก้ไข

ประเทศไทยส่งนักเรียนไทยไปเรียนต่างประเทศตั้งแต่สมัย ร.๕ บัดนี้เวลาล่วงเลยไปกว่า ๑๐๐ปี ก็ยังส่งต่อไปเรื่อยๆ และส่งมากขึ้น เพราะระบบอุดมศึกษาของเราไม่แข็งแกร่งทางวิชาการที่จะสร้างนักวิชาการรุ่นใหม่ที่เก่งๆ ขึ้นมาเองได้ เพราะเราเอาแต่ “ส่งไป” แต่ไม่สนใจ “ระบบการทำงาน” แม้ตอนไปเรียนเก่ง ตอนกลับมาอยู่ในระบบงานที่มีปัญหาไม่เข้าปัญญาก็พอ แล้วก็ต้องส่งคนไปเรียนอยู่ร่ำไป ขณะนี้ค่าใช้จ่ายสำหรับนักศึกษาปริญญาเอกในสหรัฐอเมริกาดีกว่า ๑ ล้านบาทต่อคนต่อปี **ทวิช จิตรสมบูรณ์** ในบทความชื่อ “ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุดมศึกษาไทยแบบพึ่งตนเอง” (ผู้จัดการรายวัน ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๒ หน้า ๑๓) ได้อ้างตัวเลขว่าในปี พ.ศ.๒๕๔๕ ประเทศไทยเสียเงินส่งนักเรียนไปต่างประเทศทั้งโดยทุนรัฐบาลและทุนส่วนตัวถึง ๔๕,๐๐๐ ล้านบาท

รูปที่ ๔ วงจรร้ายที่ทอนพลังระบบอุดมศึกษาและวิจัยไทย
อันนำไปสู่วิกฤตชาติ

อุดมศึกษาและการวิจัยจะเข้มแข็งต่อเมื่อมีนักเรียนเก่งๆ เข้ามาเรียน การขาดนักเรียนเก่งๆ ก็ทำให้ระบบอ่อนแอ การที่ระบบอุดมศึกษาอ่อนแอทางวิชาการทำให้คนไทยทำงานยากๆ ไม่ได้ ต้องจ้างที่ปรึกษาต่างประเทศหมดเงินเป็นแสนล้านบาทต่อปี นักเรียนไทยที่เก่งอาจเรียนเก่งในต่างประเทศ แต่เรียนในบริบทของเขาและตอบโจทย์วิจัยของเขา กลับมาทำงานในประเทศไทยไม่ได้ หรือมาทำวิจัยในโจทย์ของต่างประเทศ โดยไม่เข้าใจโจทย์ของไทย และเนื่องจากระบบงานวิชาการของเราไม่เอื้ออำนวย คนเก่งๆ กลับมาไม่เข้าก็ถูกระบบกลืนหายไป ไม่สามารถสร้างวิชาการและนักวิชาการรุ่นใหม่ได้เอง ก็ต้องวนกลับไปสู่การส่งนักเรียนไทยไปเรียนต่อต่างประเทศต่อไปอย่างไม่รู้ที่สิ้นสุด

นอกจากนั้น ทั้งระบบการศึกษาไทยและระบบการศึกษาต่างประเทศได้สร้างคนชั้นนำที่ไม่เข้าใจบริบทของสังคมไทย จึงบริหารประเทศไม่เป็น

เงินที่เราเสียไปในการส่งนักเรียนไปต่างประเทศหลายหมื่นล้านบาทต่อปี กับที่ต้องจ้างที่ปรึกษาต่างประเทศอีกเป็นแสนล้านบาทต่อปี มากเกินพอที่จะเอามาทุ่มสร้างระบบอุดมศึกษาและการวิจัยไทยให้เข้มแข็ง เราต้องทำทุกอย่างให้ระบบอุดมศึกษาและการวิจัยไทยเข้มแข็ง ลดการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาระยะยาวในต่างประเทศ สร้างแรงจูงใจให้นักเรียนเก่งๆ ทำปริญญาโท ปริญญาเอกในประเทศไทย ทำวิจัยที่ตอบโจทย์ประเทศไทย ถ้าจะไปต่างประเทศก็เพื่อตอบโจทย์ประเทศไทย จ้างครูต่างประเทศที่เก่งๆ เข้ามาสอน และทำวิจัยในประเทศไทยในสาขาที่จำเป็น ขณะนี้สิงคโปร์ลงทุนเต็มที่ที่จะจ้างฝรั่งเก่งๆ มาสอนในสิงคโปร์ ญี่ปุ่นนั้นส่งคนไปศึกษาต่างประเทศระยะสั้นๆ แต่เน้นที่การทำได้เองในประเทศ แล้วเขาก็เข้มแข็งทางวิชาการมาก

ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๒ เป็นต้นมา มูลนิธิ “อานันทมหิดล” ได้ส่งนักเรียน
เก่งๆ ไปเรียนต่างประเทศในหลายสาขา แต่เนื่องจากเราไม่ได้สนใจระบบการ
ทำงานวิชาการในประเทศ นักเรียนเก่งๆ เหล่านี้ เมื่อกลับมาก็ถูกระบบที่ไม่เอื้อ
อำนวยกลืนกินไปอย่างน่าเสียดาย

ถึงเวลาแล้วที่ผู้นำทางอุดมศึกษาและการวิจัย สังคม และรัฐบาล จะต้อง
ร่วมกันสร้างความเป็นเอกภาพในนโยบายอุดมศึกษาและการวิจัย เพื่ออภิวินัย
ให้ระบบอุดมศึกษาไทยสามารถเป็นหัวรถจักรทางปัญญาพาชาติออกจากวิกฤตได้

(๗) องค์กรต่างๆ สนับสนุนให้มหาวิทยาลัยเป็นหัวรถจักรทาง

ปัญญา การที่มหาวิทยาลัยโดยลำพังจะปรับตัวเองไปเป็นหัวรถจักรทางปัญญายัง
เป็นเรื่องยาก องค์กรต่างๆ ต้องสร้างความเข้าใจและเข้ามาสนับสนุน
สื่อมวลชนควรจะเข้ามาสนใจประเด็นที่มหาวิทยาลัยจะต้องเป็นหัวรถจักรทาง
ปัญญา และทำการสื่อสารกับสังคมอย่างต่อเนื่อง องค์กรอิสระต่างๆ ที่ทำ
หน้าที่ทางปัญญาก็ดี ภาคธุรกิจก็ดี ท้องถิ่นและจังหวัดก็ดี ต้องทำความเข้าใจ
ว่ามหาวิทยาลัยมีชุมทรัพย์ทางปัญญามหาศาล ต้องเข้ามาทำทนายและสนับสนุน
ให้มหาวิทยาลัยปรับมุมมองและใช้ศักยภาพของตนเข้ามามองภาพใหญ่และ
ตอบโจทย์ใหญ่ของสังคม และกระตุ้นให้ฝ่ายการเมืองเข้าใจความสำคัญของ
ระบบอุดมศึกษาและวิจัย

เมื่อมหาวิทยาลัยเป็นหัวรถจักรทางปัญญา ก็จะต้องขบวนประเทศไทย
ทั้งหมด ให้ผ่านทุ่งนาป่าเขาแห่งโมหภูมิ ไปสู่แดนเกษมอันมีความเจริญอย่าง
แท้จริงได้

ขอให้คนไทยมีความสวัสดิ์